

treba misliti na izobrazbo najširših slojev. To nalogo je prevzel Ante Radić, ki je začel borbo za ustavne pravice, dobro se zavedajoč, da ni prosvete brez svobode (ravno nasprotno od Strossmajerja). Boril se je za kvaliteto somišljenikov in ne za kvantiteto. Oba Radića sta hotela, da ne bo gospodar hrvatskemu ljudstvu nihče drugi kot svobodni hrvatski kmet sam, združen s tistim delavstvom in meščanstvom, ki se zavedata, da je koren samo v kmečkem človeku. V svojih spisih sta počasi navajala javnost na to, da so sedaj na vrsti kmetje, ki prevzamejo oblast v svoje roke.

(Konec sledi).

I. Vrščaj.

Manjšinski kongresi

„Organizacijo zamenjujejo z živim, z življenjem. Organizacija je postala meščanski družbi nekak malik, bitje višje vrste. To bitje naj bi živelo avtonomno, s svojimi zapisanimi smernicami naj bi ljudi ugnalo, pa čeprav so ljudje usmerjeni bistveno drugače.“ (Ivo Grahor: Pogled na manjšinsko gibanje, Jadranski koledar 1956; Zagreb-Ljubljana, str. 40). S temi besedami je brez dvoma najbolj točno označen značaj manjšinskih kongresov, ki se vrše že od 1925 leta vsako leto v tem ali onem večjem evropskem središču. S temi besedami je tudi že označeno nasprotje, ki ga čutimo, ko zasledujemo delo manjšinskih kongresov in ko ga primerjamo z dejanskim stanjem in zahtevami manjšin, ki bi jih morala zastopati pred svetom njih skupna organizacija. Manjšinski kongresi so šli popolnoma svoja pota, kar bomo skušali podati iz poročil, ki jih je kongres stalno izdajal v brošurah po stenografskih zapisnikih ter jim verodostojnosti torej ni moči odrekati. (Naslov: Sitzungsbericht des Kongresses des organisierten nationalen Gruppen in den Staaten Europas, l...)

Prvi kongres, oziroma „Konferenca organiziranih narodnostnih skupin evropskih držav“ se je vršila 14. in 15. okt. l. 1925. v Ženevi. Delegati, katerih je bilo tedaj 51 in so zastopali različne narodnosti iz 14 evropskih držav, so prišli na to konferenco na povabilo pripravljalnega odbora. Toda že v tem povabilu, pa tudi v nadaljnjem se pokaže značilnost, ki jo opaziš na vseh bodočih kongresih: vsi, ki so prišli na konferenco in so se hoteli v bodoče udeleževati kongresov, so morali že preje pristati na nekak statut, ki je točno očrtal delokrog kongresov, preko katerega ne smejo iti. Tako se je zgodilo, da se je na kongresih od začetka govorilo le v okviru, ki ga je začrtala neka manjša skupina ljudi (iniciativo za kongrese so dali Nemci) in se celo o organizacijskih vprašanjih, ki so jih kasneje le točneje formulirali, ni smelo več govoriti na zborovanjih. V tem je tudi vzrok, da so pričeli kongresi hirati in izgubljati svoj pravi pomen ter so postali za večino, zlasti manjše narodnostne skupine celo škodljivi. Najvažnejša omejitev, iz katere so izvirale vse ostale, se glasi: „Pri prehodnih razgovorih, kakor tudi na posameznih kongresih ne bo dovoljeno razpravljati o vprašanjih, ki se tičejo položaja posameznih manjšin. Razpravljanja naj vsebujejo v glavnem le vprašanja, kako naj bi se doseglo na podlagi sedanjega položaja prijateljsko sožitje manjšine z večinskim narodom.“ Jasneje in točneje je označil omejitev predsednik vseh dosedanjih kongresov dr. Wilfan z besedami: „O mejah in spremembah mej se ne more govoriti. Mi iščemo rešitve v danih mejah. Rekel bi... da smo prav za prav element konservativnosti. Naši kongresi... so sredstvo, s katerimi bi se moglo sedanje stanje utrditi.“ (Sodobnost“, l. 1954. št. 4, str. 149). Na kongrese tudi niso bili pripuščeni delegati, ki so aktivno udeleženi v gibanju, ki se bori proti integriteti obstoječih držav. S temi omejitvami, ki jih je kongresu postavila manjša skupina ljudi in jih je morala večina sprejeti, je pričel in nadaljeval

kongres svoje delo. Morda so nekateri upali, da se bo dalo marsikako temeljno vprašanje v teku let rešiti sporazumno, toda vodstvo je trdno vztrajalo pri omejenem načelu in ga je prekršilo le tedaj, ko ni bilo mogoče drugače, zaradi ozira na ugled oseb, ki so načele taka vprašanja, v bistvu in za večino nedopustna. Tako se je kongres v l. 1935. pregrešil proti temu načelu, ko je ostro nastopil „iz človečanskih in ne svetovnonazorskih ozirov“, kakor je to utemeljil dr. Wilfan, proti Rusiji, kjer da so narodnosti najbolj zatirane, nato leta 1934, ko je kongres ponovno razpravljal o lakoti, ki da je že pomorila 50% tam bivajočih Nemcev, in ko je kongres ostro nastopil proti vstopu Rusije v Društvo narodov. Vodstvo te gongje je imel v rokah pok. dr. Ammende, glavni tajnik kongresov, ki je izdal tudi v časopisju posebno spomenico o gornjih vprašanjih. Sicer pa so bili govorniki, ki so hoteli govoriti o stanju kake manjšine, skoraj vedno zavrnjeni.

Z zgornjimi omejitvami je kongres nadaljeval vsako leto svoje delo ter na svojih sestankih razmotrival 2 do 3 dni najrazličnejše probleme. Na koncu vsakega kongresa so bile sprejete razne resolucije, ki so bile v zvezi z referati. Vsa ta leta se je odtegalovo delu kongresov zmeraj več delegacij in danes so slednjič ostali Nemci v absolutni večini. Kongres je postal mrtva organizacija, ki obstoja le še zaradi organizacije same. Kot prvi so izstopili že na prvi konferenci zastopniki Ukrajincev, Belorusov in Litvancev, češ da kongres ne nudi dovolj prilike in možnosti za diskusijo o položaju narodnostnih skupin in da nudi le najmanjšo pomoč in zaščito. L. 1935. so izstopili zastopniki Židov, ker kongres ni hotel nastopiti proti preganjanju v Nemčiji. Od lani ni več na kongresih Baskov in drugih španskih zastopnikov itd.

Od začetka dalje ni bilo slišati na kongresih glasu, ki bi zahteval za manjšine v prvi vrsti pravico do samoodločbe in bi označil to zahtevo za način, kako rešiti manjšinsko vprašanje v Evropi. Nasprotno: Kongres smatra za edino mogočo rešitev manjšinskega vprašanja kulturno avtonomijo, ki mu je dovoljna garancija za obstanek narodnih manjšin, ter se o teritorialni avtonomiji zelo previdno izraža. To stališče kongresa je popolnoma v skladu z omejitvijo, ki si jo je zastavil, in z bojznijo, da ga ne bi obstoječi red obsodil. „Danes smo vsemu svetu jasno in odkrito dokazali, da nismo nikaki hujskači, da obstoječega reda nočemo izpodkopavati, da nočemo vnašati novih sporov v odnošaje evropskih narodov“ (Poročilo iz 1925, str. 27). Nato je že istega leta bila sprejeta resolucija, ki je zahtevala od manjšin „lojalno sodelovanje“. Po tem načelu so se do zadnjega najmanj ravnali Nemci, ki so bili na kongresih vedno najštevilnejše zastopani in zaradi katerih so nastali na kongresih tudi vsi spori, zlasti ob izstopu Židov in lani Baskov.

Kongres je, kot smo ugotovili, smatral za najprimernejši način rešitve manjšinskega vprašanja v Evropi avtonomijo, zlasti kulturno, pa tudi teritorialno. Prvo smo videli, kako se je „uresničevala“ na Koroškem. Toda iz raznih izjav je razvidno, da so sami kongresisti menili, da položaj v Evropi vendarle zahteva popolnoma drugačno rešitev, ki je ali niso mogli najti, ali so se jo pa bali izreči ter so stavljali različne, čisto teoretične predloge. Tako je dr. Schiemann, Nemeec iz Letonske, l. 1926 iskal rešitve takole: „Ne vidim nobene druge poti do rešitve obstoječih nasprotij in za dosego prijateljskega sodelovanja različnih narodov v eni državi, kot v ločitvi države od nacionalnosti, v izločitvi pojma „nacionalna država“. Von Szüllö, Madžar iz Češkoslovaške, pa je istega leta dejal: „Eno sredstvo je: demokracija! Toda ta demokracija mora biti izgrajena na bibliji, prežeta mora biti z ljubeznijo, s pravičnostjo.“ Take in slične izjave so pogoste, a omejiti se je treba na najznačilnejše, ki dosežejo višek v naslednji: „Mi ne vemo nikiakega

odgovora; iskali bomo silo (ki naj reši propada, op.), kjerkoli bi se našla" (dr. Hassellblatt, Poročilo I. 1931, str. 34).

Kongres je torej govoril o Društvu narodov, o nalogah manjšinskega tiska in o drugih vprašanjih, ki se posredno ali neposredno tičejo manjšin, ne da bi skušal iz temelja premotriti položaj in na tej podlagi najti rešitev nacionalnih problemov Evrope. Tako se je slednjič zgodilo, da je kongres poslušal leta 1935. dr. Besednjakov referat o „Narodnostih v avtoritarnih državah“, ki je ugotovil, da je kongres pripravljen zaradi pravične rešitve manjšinskega vprašanja pozitivno sodelovati z vsakim političnim režimom, ako ta izrecno ne zanikuje življenjskih pravic vseh tujih narodnosti. Tudi v avtoritarnih državah je moči najti pot za sodelovanje manjšin v državi. Kongres je s tem jasno dokazal, da položaja v Evropi ne razume, zlasti ne bistva avtoritarnih režimov, ter je to še potrdil s tem, da je šel kmalu nato iskat zaslombe k Angležem (lani se je kongres vršil v Londonu), da bi ga oni uslišali in mu pomagali. Angleži so bili lani namreč zelo „naklonjeni“ malim narodom. K sreči ali nesreči je nastal spor z Baski, ki je jasno označil značaj kongresa. Medtem, ko je zastopnik sudetskih Nemcev skoraj očitno govoril o položaju Nemcev na Češkoslovaškem, niso smeli zastopniki Baskov z dokumenti prepričati kongres o udeležbi tujih vojakov pri uničevanju njih domov. Z očitkom, da je kongres pangermanska ustanova, so odšli. S tem je bil brez dvoma izvršen zadnji poskus, da bi se kongres pozitivno uveljavil v borbi za nacionalno svobodo manjšin in tlačениh narodov v Evropi sploh in da bi odvrnil sklep, ki si ga je nadel in ki ga ugneta le v najožji okvir in v formalnosti.

V vodstvu kongresa so bili in so tudi zastopniki Slovencev iz Italije in sedanje Nemčije. Vendar se je na kongresih o slovenskih manjšinah zelo malo ali pa nič govorilo in slišalo. Splošno lahko ugotovimo, da je bilo delo kongresov našim manjšinam prej v škodo, kot v korist.

Ustanova manjšinskih kongresov je, kot vidimo, v tem evropskem kaosu zašla v zagato. Ali bo našla novih poti, bo pokazala bodočnost. Za sedaj opravičuje njen obstoj le potreba po podobni ustanovi in nič drugega.

Ž. J.

Delavsko gibanje v Franciji

II.

Pariška komuna 1871. predstavlja največji vzpon borbenosti francoskega delavskega razreda pred vojno. Poslednja v vrsti revolucij 19. stol. v Franciji je bila prvi samostojni poskus delavskega razreda, da upostavi lastno vlado, v nasprotju s prejšnjimi revolucijami, v katerih je pariški proletariat le podpiral še napredne meščanske sloje in struje v borbi za demokratske svoboščine.

Glavne značilnosti prvega poskusa samovlade delavskega razreda so bile, da je oborožil ves delovni narod, vilil uradništvo, ukinil vse reprezentančne in podobne fondе ter omejil višino uradniških plač tudi za najvišje državne predstavnike.

Poskus so v maju 1871. udušili na najbolj okruten način, kar jih pozna predvojna zgodovina socialnih bojev v Evropi. Dvajsetisoč mož, žena in otrok je bilo postreljenih in pobitih, 3000 žrtev je poginilo po ječah in v pregnanstvu, 13.700 jih je bilo obsojenih na dolga leta ječe, 60.000 žena, otrok in starcev je ostalo brez rednika.

Strahoviti poraz pariške komune je francosko delavstvo pahnil za več kakor pol stoletja z vodstva proletariata; to je za njim prevzel do konca 19. stol. nemški delavski razred.